

Alicja Żardecka

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Katedra Dziennikarstwa, Nowych Mediów i Komunikacji Społecznej

Sprawozdanie z wykładów otwartych
prof. dr. hab. Aleksego Awdiejewa i prof. dr hab. Grażyny
Habrajskiej zorganizowanych przez Katedrę Dziennikarstwa,
Nowych Mediów i Komunikacji Społecznej UKW
Bydgoszcz, 10 stycznia 2018 r.

W dniu 10 stycznia 2018 roku Katedra Dziennikarstwa, Nowych Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy zorganizowała gościnne wykłady otwarte z udziałem wybitnych językoznawców: prof. dra hab. Aleksego Awdiejewa¹ i prof. dr hab. Grażyny Habrajskiej². Należy podkreślić, że wydarzenie zainicjowała prof. dr hab. Elżbieta Laskowska, która następnie moderowała całym spotkaniem w auli Biblioteki Głównej UKW (fot. 1). W imieniu społeczności akademickiej gości powitał Jego Magnificencja Rektor UKW, prof. dr hab. Jacek Woźny (fot. 2). W okolicznościowym przemówieniu wyraził duże zainteresowanie tematyką wystąpień i podziękował badaczom za kolejne spotkanie w murach bydgoskiej Alma Mater. W gronie słuchaczy znaleźli się również kierownik Katedry Dziennikarstwa, Nowych Mediów i Komunikacji Społecznej, dr hab. Radosław Sajna, wraz z delegacją wykładowców z katedry, a także pracownicy innych jednostek

¹ Prof. dr hab. Aleksy Awdiejew – językoznawca pochodzenia rosyjskiego; profesor nauk humanistycznych od 2005 roku, pracownik Instytutu Rosji i Europy Wschodniej Wydziału Studiów Politycznych i Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego; członek polskiego Towarzystwa Językoznawczego; twórca koncepcji gramatyki komunikacyjnej. Źródło: www.aloszaawdziejew.pl [dostęp w dniu 19.01.2018].

² Prof. dr hab. Grażyna Habrajska – językoznawca, profesor nauk humanistycznych; wykładowca w Zakładzie Teorii i Praktyki Komunikacji Katedry Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Łódzkiego; twórca koncepcji gramatyki komunikacyjnej.

UKW: Instytutu Filologii Polskiej, Instytutu Neofilologii i Lingwistyki Stosowanej, Instytutu Nauk Politycznych, Instytutu Pedagogii oraz Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych. Nie zabrakło silnej reprezentacji doktorantów, studentów, a nawet licealistów z jednej z bydgoskich placówek. Wsparcia organizacyjnego udzieliła Uczelniana Rada Doktorantów Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, której przedstawiciele również uczestniczyli w wykładach.

Fot.1. Spotkanie otwiera
prof. dr hab. Elżbieta Laskowska

Fot. 2. JM Rektor UKW prof. dr hab. Jacek Woźny

Pierwszym prelegentem był prof. Aleksy Awdiejew, który wygłosił ponadgodzinny referat na temat teorii parafrazy, a dokładniej odniósł się do parafrazowania jako wskazywania na sens. Badacz rozpoczął od wyjaśnienia terminu *parafrazowanie* na gruncie gramatyki komunikacyjnej, definiując je jako tworzenie różnych wariantów przekazu, które wskazują z pewną aproksymacją na stałą (zapamiętaną wcześniej konfigurację sensu). Ponadto, możliwość parafrazowania określił jako fundamentalną umiejętność w komunikacji. Istotę tej umiejętności, jego zdaniem, określają dwa czynniki: ograniczone możliwości ludzkiej pamięci oraz potrzeba czy też konieczność przekazywania dalej zapamiętanego sensu. Uzyskanie określonej parafrazy wyznacza konieczność odniesienia do wcześniej zapamiętanego sensu. Co ciekawe, uznanie dwóch różnych zdań za parafrazy wymaga uświadomienia sobie ich jednakowego sensu. W dalszej części prelekcji prof. Awdiejew opisał krótko procedurę parafrazy uzyskania w procesie komunikacji ludzkiej. Podkreślił, że bazuje ona na werbalizacji przez mówiącego zapamiętanego wcześniej sensu, który przyjmuje postać formalnie zorganizowanego zdania. Z kolei zrozumienie parafrazy,

to nic innego jak uświadomienie sobie i zapamiętanie przez odbiorcę konfiguracji sensu. Profesor podkreślił również, że poprawnie sformułowana parafraza daje mówiącemu możliwość interpretacji oraz odtwarzania w jego świadomości konfiguracji sensu.

Kolejnym punktem referatu była charakterystyka procesu *interpretacji*, który dotyczy nie tyle wskazywania na sens, co sposobu tego właśnie wskazywania. Profesor wyjaśnił, że wynika to z trzech aspektów. Po pierwsze, zaangażowania w parafrazach środków strukturalnych języka, np. składników syntaktycznych czy leksykalnych. Po drugie tzw. dopełnienia sensu w parafrazie, które leży po stronie odbiorcy. Polega na przywołaniu z pamięci operacyjnej dodatkowych danych koniecznych do uzupełnienia obszaru znaczeniowego powstałego w wyniku procesu interpretacji. Po trzecie, to aproksymacja wskazywania na sens.

Dla zrozumienia procesu parafrazowania profesor przedstawił wyniki swoich badań przeprowadzonych w gronie studentów. Poprosił ich o streszczenie wysłuchanego, krótkiego epizodu z życia rosyjskiego satyryka, który miał miejsce w latach 30. na ulicach Leningradu. W ramach uzupełnienia, satyryk zmagał się z prześladowaniem i represjami w komunistycznej Rosji. Poniżej oryginalna treść tekstu, który stał się podstawą do analizy:

Znany radziecki satyryk Michał Zoszczenko w latach trzydziestych XX wieku był poddawany ostrej krytyce ze strony władz komunistycznych. Pewnego dnia w Leningradzie został zatrzymany na ulicy przez nieznanego mu człowieka, który zaczął zarzucać mu, że w swoich opowiadaniach zniekształca rzeczywistość i przedstawia w krzywym zwierciadle ludzi radzieckich. W tym momencie pod nogi rozmawiających z drugiego piętra budynku spadła nie do końca oskubana kura. „Nie bierzcie tej kury” – krzyczała upierzona głowa, wyglądająca z drugiego piętra – „to jest moja kura, ja zaraz wyjdę i ją zabiorę!”. Zoszczenko i przechodzień zamarli w oczekiwaniu. Za chwilę z bramy wyskoczył jakiś człowiek, chwycił kurę i szybko odszedł. W następnej chwili z bramy wyskoczył inny człowiek: „Gdzie moja kura?!” – krzyknął z rozpaczą. „No widzi „pan” – skomentował wydarzenie Michał Zoszczenko – „ja tylko opisuję rzeczywistość”.

Studenci w swoich streszczeniach przedstawili m.in. szereg rozmaitych uogólnień w komentarzach, często pomijane istotne składniki sensu, składniki występujące bez wariantu czy też przykłady układów predykatowo-argumentowych pojawiających się w streszczeniach w różnych wariantach. Dla zobrazowania, jednym z wielu przykładów był predykat: *ostro* > *krytykować*, który studenci

przedstawili w rozmaitych wariantach leksykalno-strukturalnych, np. *był mocno krytykowany; spotykał się z ostrą krytyką* etc. Pojawił się także wariant argumentu *władze komunistyczne, np. władza, władze radzieckie* etc.

To tylko nieliczne z kilkudziesięciu przykładów scharakteryzowanych przez profesora Awdiejewa w poszczególnych epizodach tekstu. Analiza materiału językowego dowiodła ogólne, globalne rozumowanie sytuacji przez odbiorców oraz tendencję do zmieniania i uzupełniania danej sytuacji o szczegóły, które finalnie nie modyfikują całości. Pan profesor w swoim podsumowaniu nawiązał także do teorii kognitywistów związanej z indywidualnym określaniem konturu przekazanego sensu (czyli uświadamiania sobie określonej całości), co finalnie prowadzi do samodzielnego profilowania treści w procesie parafrazowania. Profesor Awdiejew podkreślił, że istotne jest, aby pomimo zróżnicowanego profilowania sensu, skuteczne parafrazowanie prowadziło do tego samego całościowego, zrozumiałego konturu, który jest komponentem wyjściowym werbalizacji.

W ramach podsumowania profesor Aleksy Awdiejew podkreślił, że przeprowadzone badania dotyczące parafraz potwierdziły przyjętą przez niego hipotezę, iż *zaproponowany przez gramatykę komunikacyjną schemat organizacyjny komunikatu, w którym sens głównego predykatu stanowi jądro sensu, a reszta komponentów tworzy łączone z nim peryferia, jest hipotezą dość trafną, a zabieg predykatywizacji zbliża nas do realnej konfiguracji sensu*. Powyższy cytat zakończył prelekcję na temat teorii parafrazowania profesora Awdiejewa.

Kolejnym prelegentem była prof. dr hab. Grażyna Habrajska (fot. 4), która w pierwszej części swojego wystąpienia scharakteryzowała zasady analizy komunikacyjnej. W kontekście zrozumienia sytuacji przedstawiła m.in. przykłady wyrazów wskazujących na układ predykatowo-argumentowy, czyli całą zorganizowaną sytuację (nazwy czynności, np. *grać /ktoś; na czymś/*). Następnie opisała wyrazy, które jedynie wskazują na komponenty przedstawionej sytuacji, po czym przedstawiła przykłady wyrazów ogólnych (tzw. powszechniki) określające tylko uczestnictwo w jakiejś sytuacji, np. słowa: *kobieta, samochód, pieniądze* etc.

Pani profesor podkreśliła, że zrozumienie całej sytuacji, w której pojawia się term w funkcji argumentu, wymaga znalezienia predykatu określającego relacje między argumentami w danej sytuacji przedstawieniowej. Stanowi on podstawowy komponent danej sytuacji. Co więcej, wykluczyła znaczenie dla sytuacji aktualizatorów, m.in. czasu i miejsca, których sens cechuje autonomiczność, a ponadto występuje poza podstawowym sensem sytuacji. Wskazała

jednak, że sens aktualizatorów ma być dopasowany do sensu całej sytuacji. W dalszej części wystąpienia prof. Habrajska przedstawiła kolejno liczne przykłady: schematów predykatywnych, predykatów sekundarnych, metapredykatów prymarnych, metapredykatów sekundarnych. Pojawiła się także szersza charakterystyka schematów otwieranych przez predykaty dokonane.

Fot. 3. Wykład prof. dr. hab. Aleksiego Awdiejewa

Fot. 4. Wykład prof. dr. hab. Grażyny Habrajskiej

W następstwie powyższego wprowadzenia na gruncie gramatyki komunikacyjnej, profesor Grażyna Habrajska przeszła do referatu pt. „Perswazyjna funkcja komunikatów dwukodowych (wizualno-werbalnych)”. Wystąpienie odnosiło się do takich zagadnień, jak: komunikat, kody komunikacji, perswazja, perswazyjny komunikat dwukodowy, reklamy oraz memy. Pani profesor na wstępie wyjaśniła słuchaczom, że zrozumienie komunikatu wymaga zaistnienia określonych czynników, czyli dostrzeżenia go, rozpoznania obrazu i tekstu, posiadania wiedzy dyskursywnej będącej tłem ogólnym komunikatu, znajomości konkretnej sytuacji, która wywołała powstanie komunikatu oraz rozpoznania argumentacji i celu komunikacyjnego.

Dla zobrazowania powyższego, prof. G. Habrajska scharakteryzowała kilka przykładów, tj. komunikatu reklamowego oraz memów. Pierwszym z nich był plakat reklamowy kampanii społecznej, gdzie profesor wyodrębniła tło ogólne, sytuację konkretną, argumentację, intencję i cel komunikacyjny. Grafika pn. „Your child is what you eat” dotyczyła zdrowego żywienia matek w okresie karmienia piersią, gdzie pierś zastąpiono hamburgerem. W analizie wykazała, że sytuacją konkretną jest tutaj spożywanie w ciąży i w czasie kar-

mienia pierśią niepełnowartościowych posiłków. Kolejne, tło ogólne, wyodrębnione z dyskursu poświęconego zdrowiu, to problem zdrowego żywienia w czasie ciąży i karmienia pierśią. Intencją nadawcy było ostrzeżenie kobiet przed takim żywieniem, zaś celem nakłonienie do zmiany nawyków żywieniowych. Jednym z kilku argumentów nadawcy było stwierdzenie, że jedzenie śmieciowe szkodzi zdrowiu. Pani profesor dostrzegła reguły ogólne, odnoszące się zarówno do uniwersalnych standardów semantycznych, jak i kulturowych. Co więcej, reguły uzupełnione zostały przez tezy specjalistów, np. śmieciowe jedzenie szkodzi zdrowiu. Profesor Habrajska podsumowała, że przekaz analizowanego przykładu został skierowany do odbiorców dzielących powyższe reguły, co pozwala reklamie spełnić określone zdania. Pominięcie któregoś z nich uczyni perswazję nieskuteczną.

Drugim z omówionych przykładów była grafika nawiązująca do aktualnej sytuacji politycznej kraju, gdzie przedstawiono dialog dwóch wróblek zjadających okruszki na chodniku: – Co sprawiło, że tak nagle zostałeś miłośnikiem życia w klatce? – Okruszek plus. W tym przypadku były dwie sytuacje konkretne, czyli wprowadzenie ustawy podporządkowującej sądy politykom oraz „program 500 plus” mający zapewnić sukces w kolejnych wyborach parlamentarnych. Pani profesor zauważyła zarówno tło ogólne polityczne, jak również z dyskursu artystycznego. W tym pierwszym dotyczy dwóch odrębnych koncepcji ustroju Polski: demokratycznego i autorytarnego. Z kolei drugie tło odnosi się do polskich bajek: Ignacego Krasickiego pt. „Ptaszki w klatce”, ukazującą tęsknotę za wolnością, oraz „Pies i wilk” Adama Mickiewicza o życiu psa w niewoli. Cel perswazyjny komunikatu to przede wszystkim przestroga dla Polaków przed wyrzeczeniem się wolności za korzyści materialne. Wśród wielu argumentów Pani profesor wskazała m.in., iż naturą ptaków jest przebywanie w dużych przestrzeniach, czy też klatka ogranicza przestrzeń. Słowem podsumowania, analizowany mem stanowił tekst publicystyczny osadzony w określonej ideologii, w związku z tym komunikat zostaje w całości odrzucony przez przeciwników tej ideologii.

Ostatni mem przedstawiał dwie osoby oglądające program informacyjny, w którym kobieta mówi do męża: „Co się dziwisz, to chyba naturalne, że programy misyjne prowadzą misjonarze”, gdzie sytuację konkretną stanowiło wprowadzenie nowej ustawy medialnej. Tłem ogólnym natomiast była rola mediów w życiu społecznym. Wśród argumentów prof. Habrajska wskazała na m.in. na stwierdzenie, iż media powinny dążyć do obiektywizmu w przekazywaniu

informacji. Podkreśliła, że mem odnosi się do dyskursu komicznego, gdzie wykorzystano niejednoznaczność słów: misja i misjonarz. Potem jednak przenosi się do dyskursu publicystycznego. Celem komunikacyjnym było wyśmianie zdeformowanej misyjności mediów w dyskursie komicznym oraz w dyskursie publicystycznym – wskazanie odbiorcy, że misyjność mediów jest nieprawdziwa.

Wszystkie trzy przykłady zostały bardzo dogłębnie scharakteryzowane, w szczególności w odniesieniu do określonych dyskursów. Prelekcje spotkały się z dużym zainteresowaniem słuchaczy i zakończyły się dyskusją. Wcześniej jednak goście otrzymali podziękowania i upominki za wygłoszenie prelekcji. Prowadząca spotkanie, prof. dr hab. Elżbieta Laskowska, wyraziła nadzieję na kolejne spotkanie w murach Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

W trakcie dyskusji swoje refleksje i zapytania do badaczy skierowali m.in. dr hab. Iwona Benenowska, dr hab. Anna Bączkowska czy prof. Mariusz Zawodniak. Dopytywano o powiązania zainteresowań badaczy ze szkołą kognitywistyki czy też definiowanie dyskursu. Spore wątpliwości w gronie słuchaczy wzbudziły zagadnienia sensu i parafrazowania, które po kilkunastominutowej wymianie zdań udało się doprecyzować. Z zainteresowaniem również odniesiono się do kulis i szczegółów prowadzonych badań w gronie studentów, których prof. A. Awdiejew poprosił o wykonanie streszczeń opisywanej sytuacji.

Warto wspomnieć, że to już trzecia wizyta badaczy na UKW w ciągu ostatnich dwóch lat w ramach wydarzeń organizowanych przez Katedrę Dziennikarstwa, Nowych Mediów i Komunikacji Społecznej UKW. Wcześniej uczestniczyli w ogólnopolskiej konferencji „Język we współczesnych dyskursach”, a rok później w piątej edycji konferencji „Sytuacja komunikacyjna i jej parametry”, która dedykowana była jubileuszowi 70. urodzin profesor Elżbiety Laskowskiej. Prof. A. Awdiejew i prof. G. Habrajska zapowiedzieli, że chętnie skorzystają z ponownego zaproszenia społeczności akademickiej UKW.